

gyel földet, holott a magyar paraszt, a magyar föld is van olyan érdekes, mint a lengyel? De persze a modern magyar regény-paraszt még mindig Zola-recept szerinti erotomániákus állat és ami a Tharaudék dolgát illeti, talán kissé restek vagyunk a rendszeres munkára, tunyák a megfigyelésre?

(Budapest.)

Eckhardt Sándor.

A MAGYAR MŰVELŐDÉS ESZMÉNYEI.

Vannak tudományos alkotások, amik előtt a más esetekben talán szükséges és jogosult aprólékoskodó bírálóat leteszi a tollat s önkéntelen hódolattal megtorpan. A rátermettségnek, elmélyedésnek, akaraterőnek olyan imponáló művei szoktak ezek lenni, amilyeneket még a gazdag kulturális termésű nagy nyugati nemzetek tudományos könyvözönében is csak ünnepnapokon találunk, nálunk pedig, kis nemzetnél, szerencse, ha egy-egy évtized néhány ilyen alkotással valóban megajándékoz bennünket. Kornis Gyulának nemrégem megjelent két monumentális kötete — *a magyar művelődés eszményeiről* — abban a sorsdöntő korszakban, amit történelmünkben 1777 és 1848 ölel át, ilyen jellegű alapvető munka. Okulást és gyönyörűséget találhat e műben mindenki, akit általában a magyar múlt érdekel, de főleg annak kell az itt felhalmozott problémák tömegét okvetlenül átdolgoznia, aki a magyar múltat elsősorban azért tanulmányozza, hogy annak segítségével jelenünket felfogja s kulturpolitikánk jövő útjait megtalálja. A munka frissességét, sok tekintetben alkalmosságát éppen az biztosítja, hogy keletkezésének causa movens-e nem *csak* a személytelen történelmi érdeklődés. Ismeretes Kornis hatalmas tevékenysége a Közoktatási Tanácsban: nyílt titok, hogy az utóbbi évek tanügyi reformjaiban az ő gondolatainak nagy és fontos szerep jutott. Mély filozófia van abban, hogy a jelenért és jövőért dolgozó tanügyi reformátor, az absztrakt eszméket vizsgáló filozófus tudományos érdeklődésével a múlthoz kanyarodik vissza s „a konkrét történelmi tények hullámaiba veti magát“, mert érzi, hogy jövőt formálni csak annak van joga, aki a nemzet sajátos erőinek régebbi megnyilvánulásait önmaga számára rekonstruálta s termést a magyar földön csak az arathat, aki annak titkos erőt a történelem foyamán való megnyilvánulásaiban előzőleg kifürkészte. Nem üres szó tehát, hanem szinte vallomás-számba megy, midőn Kornis munkája előszavában a múlt-jelen-jövő titokzatos összefonódottságára utal: „A jövő számára szerkesztett eszmények... egyelőre csak üres keretek, halvány elvont szkémák: igazi átélt tartalmat csak a múltnak, a nemzet idevágó küzdelmeinek s történelmi fejlődésének ismerete tud kölcsönözni nekik. Azokat az irányelveket, amelyek értelmében kell a jövőben formálnunk a magyar művelődés intézményeit, csak úgy tudjuk alaposan megszerkeszteni s életképesen megvalósítható tartalommal kitölteni, ha pontosan tudjuk, hogy a nemzet e téren eddig milyen utat járt be. Ha valahol, akkor a kulturpolitikában csakis a múlt intézményeinek s a jelen szükségleteinek kellő konvergenciájából születhetik meg a termékeny jövő.“ S az sem véletlen, hogy a német filozófusok közül is éppen az iskolai reformtörékvésekkel sokat foglalkozó Paulsen Frigyes, kinek szellemi arculata különben is sok rokon vonást mutat Korniséval, ugyancsak foglalkozott pedagógia-történelmi feladatok megoldásával is (*Geschichte des gelehrten Unterrichts, Das deutsche Bildungswesen in seiner geschichtlichen Entwicklung*).

Kornis körülbelül ott veszi fel a tollat, ahol Fináczy Ernő (*A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában*) annak idején azt letette. Kutatásainak középpontjában a középiskola áll, mert ennek „szellemi tartalma és munkája tükrözi vissza leghívebben a nemzet magasabbrendű művelődés-eszményét, annak az embertípusnak képét, amilyenné a kor szelleme s a nemzet életigénye a jövő művelt nemzedék lelkét formálni szeretné.” E központi problémából azonban fény sugárzik minden irányban s így megvilágítva látjuk az elemi oktatástól kezdve az egyetemig a művelődési törekvések legkülönbözőbb színtereit: látjuk a régi diákokat, tanárokat, az iskola belső életét, a realisztikus törekvések kapcsán a reáliskoláért, a műegyetemért, a szakoktatásért való küzdelmeket, a magyar nemzeti nevelés fejlődését stb. Közben a dolgok belső összefüggésénél, ezeknek meglátásánál fogva a művelődési eszmények története észrevétlenül kiszélesül és elmélyül *a magyar nemzeti állam kialakulásának* belső történetévé: a török pusztítás és a hosszú függetlenségi harcok vérvettségétől halálos lethargizmusától még inkább elernyesztett, Herder jóslatával már a világból is kiiktatott, a nemzetiségek tengerében szigetre összeszorított, felső kulturájában a holt latin nyelv uralmától fojtogatott maroknyi magyarság szemünk előtt fejlődik öntudatos, magabizó *nemzetté*, aminek a világ 1948/49-ben a magyar becsület védelmében megismerte, amilyenként 1867-ben a maga jogát az élethez egyidőre ki is vívta s amilyenként ma szörnyű elesettségében volt ellenségeink figyelmét és megbecsülését is felkeltve újra dörömböl a trianoni börtönnek egyelőre zárt kapuján. Ehhez a gigászi teljesítményhez az erőt dédapáink, amint ezt Kornis könyve világosan bizonyítja, magasra tűzött művelődési eszményeikből merítették. Aligha lesz tehát frázis az a ma már több oldalról gúnyosan emlegetett „kulturfőlény!” Nemcsak iskolatörténet, nemcsak pedagógiai elméletek egymásutánja és egymásközötti harca az, amit kapunk, hanem nemzeti államunk kialakulásának, a magyar életakarat e csodájának dicsőséges-tragikus, leverő-felemelő története.

A gazdag tartalomról alig lehet ízelítőt adni éppen gazdagságánál fogva. A vérmes reformerek, kik a tanügyi újításokat egyik napról a másikra szeretnék begyökereztetni, olvassák el pl. az 1777-iki és főleg az 1806-iki tantervek keletkezéséről, további sorsáról szóló fejezeteket s látni fogják, milyen messze esik a jószándéktól a megvalósulás, a szótól a tett, a rendeletről a végrehajtás, milyen kényes művelet a művelődés addigi folytonosságával akár csak részben is szakítani, milyen nehéz az újat a régiből kisarjadztatni, vagy éppen a régi helyébe állítani. Az, ami van, különösen a szellemi világban, a legmalkacsabb dolgok egyike, aminek akadályain az, ami lenni készül, — akár az őserdő sűrűjén — csak lassú, nehéz vergődéssel tud áthatolni. Rendkívül érdekes, legnagyobb részt ismeretlen, sokszor meglepő adatokat tartalmaz a *magyar neo-humanizmus* kezdetéről írt rész: Kölcsey, Széchenyi, Kossuth gondolatvilágának ismeretéhez kapunk itt eddig alig sejtett adalékokat. A legfontosabb mégis *a latin-magyar nyelvtusáról* s az ehhez kapcsolódó nemzetiségi problémákról szóló hatalmas rész. Aki mélyében meg akarja érteni nemzeti tragédiánkat, az tanulmányozza át e fejezeteket. Minden európai kulturnép, mikor annak az ideje elérkezett, símán, zökkenéstelenül, halálos problémák nélkül tért át közeletében és művelődésében a holt latin nyelvről a nemzeti nyelvre. Nálunk ez is, akármilyen elkésletten történt, tragikus lépés volt, tele akadályokkal, súlyos következményekkel. A réginek tehetetlenségi nyomatéka mellett

nagy akadály volt a bécsi udvar folytonos gáncsvetése, nemzetiségeink aknamunkája, sőt nyílt szembeszállása. A magyarság nem engedett, mert nem engedhetett: kivívta nemzeti nyelvének uralmát az iskolában, közéletben, irodalomban s ezzel az újjászületés korszakának felejthetetlen lendületű, ha nem is mindig szerencsés taktikájú nemzedéke megteremtette a modern magyar művelődésnek, elsősorban irodalmunk klasszikus korának előfeltételeit. E diadal nélkül nincs Vörösmarty, nincs Petőfi, nincs Arany, nincs Kossuth, nincs Deák, nem olvashatnánk ma Jókai-bűbájos meséit, nem ismerhetnénk sem Kemény zord nemeseit, sem Mikszáth agyafűrt palócait. De az eszményei után száguldó lovas mögött ott ül a sötét gond: a nemzetiségi kérdés. Ahogyan mi újjá születtünk, felébredtünk, velünk együtt újjászülettek és felébredtek a nemzetiségek is; ahogyan mi biztosítottuk nyelvünk jogait, úgy kívánták ők is az övéket elismertetni. Azok az érvek, amikkel a nyelv-tusában külső és belső ellenségeink az u. n. „magyarismus“ ellen küzdöttek, már egy évszázaddal előbb készre kovácsolták a trianoni bilincseket, amiket elernyedésünk fatális pillanatában azután a sors valóban kezünkre-lábunkra húzott. A kétségbeesítő dilemmát nem tudtuk megoldani; vagy megmaradunk továbbra is a latin mellett, ami egyrészt anachronisztikus lehetetlenség lett volna, másrészt eleve csírájában öli meg a nemzeti nyelvhez kötött magasabbrendű művelődés minden lehetőségét, vagy diadalra visszük a magyar nyelvet s akkor friss nemzeti államunk szervezetébe mindjárt bele is oltjuk a kérlelhetetlen mérget, mely a gyengeség egyelőre ki nem számítható pillanatában azután okvetlenül hatni, talán még ölni is fog. A történelem azonban azt bizonyítja, hogy mi nem tartozunk a gyenge szervezetű népek közé: ehhez kissé sokat kiálltunk már. S az még egyáltalán nincs kipróbálva, hogy az a kérlelhetetlen mérég mennyire időálló. Kornis könyvéből erőt és bizalmat kaptam, hogy töretlenül higgyek annak a népnek jövőjében, mely a felújulás korának művelődési eszményeit a maga számára megformálta és azoknak megvalósításáért olyan nemes hévvel s akkora szívóssággal küzdeni tudott.

(Szeged.)

Huszt József.

RAMUZ.

Lalou a *Jelenkori irodalom története* c. művében bizonyára nem ok nélkül kísérelte meg Ramuz, Péguy és Claudel között a párhuzam megvonását. Természetesen nehéz itt közvetlen hatást bebizonyítani, főleg ami Péguy-nek Ramuzra való hatását illeti. De az egyenes leszármazás hiánya még nem zár ki bizonyos kedvezően szerencsés hasonlatosságokat, melyek főleg a stílusban ütköznek ki. Kétégyikvíül Ramuz ép annyira távol áll P. Claudel sújtásos és hivalkodó ünnepléységétől, mint Péguy fecsegő homhomiajától. De az elsőtől nyerte bibliikus és néha apokaliptikus inspirációját, a miszticizmust, a titokzatos és természetfölötti iránt való hajlamát és érzékét, a művészet konkrét és kézzelfogható kezelését, ép azért, mert szimbolikus; a másiknak köszönheti nyelvének áttetsző tisztaságát, a súlyos elöretörést és végül: megreszkettető és diadalmas boldogságát az ítéleteinek és biztonságának. Ha Ramuz helyét keressük író kortársai között, még Jammeshoz lehetne hasonlítani, kinek az egyszerűséget, a készakart ügyetlenséget és a föld szeretetét köszönheti; Maeterlinck-hez a sors és a halál iránti ér-